

Ikonografia św. Jakuba Starszego na niemieckich drogach Tillyschanz – Norymberga – Rothenburg – Rottenburg – Freiburg

W czerwcu 2013 roku kontynuowałem swoją pielgrzymkę do Santiago de Compostela. Kilka lat temu postanowiłem iść Drogą św. Jakuba od własnego domu (Warszawa) do grobu św. Jakuba Apostoła. Jednak wiek i zawodowe ograniczenia urlopowe nie pozwalają mi spełnić tego zamiaru w jednej ciągłej pielgrzymce. Dlatego idę etapami – Warszawa – Sandomierz – Kraków¹ – Krnov (Czechy) – Ołomuniec – Jihlava – Praga – Tillyschanz². W bieżącym roku przeszedłem Niemcy na trasie: Tillyschanz – Norymberga (Stein) – Rothenburg od der Tauber – Rottenburg am Neckar – Freiburg. Tegoroczny odcinek prowadził przez Bawarię i Badenię-Witembergię, zaś jego długość wynosiła ok. 640 km.

Oczywiście z wielką ciekawością i czią szukam wszędzie śladów kultu św. Jakuba objawiającego się wezwaniami kościołów oraz dziełami sztuki przedstawiającymi tego Apostoła. Przedstawienia te można podzielić na kilka grup: św. Jakub jako pielgrzym w typowym stroju i w ruchu, następnie jako nauczający Apostoł często z księgą zatrzymany w ruchu, często spoglądający w Niebo, w kilku miejscach popiersie św. Jakuba zastosowano jako zwornik sklepienia. Następnym typem

¹ J. G. Kazimierczak, *Kościół z wizerunkami Matki Bożej Śnieżnej na Małopolskiej Drodze św. Jakuba Sandomierz – Kraków*, [w:] I. Hodorowicz, F. Mróz, *Pielgrzymi na Drodze św. Jakuba*, Kraków 2009, s. 119–139.

² J. G. Kazimierczak, *Odrodzenie Drogi św. Jakuba w Czechach z perspektywy pielgrzyma w roku 2012*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, «Akt Europejski» bł. Jana Pawła II a renesans Drogi św. Jakuba, Kraków 2012, s. 265–76.

przedstawień są sceny ewangeliczne (Ostatnia Wieczerza, Modlitwa w Ogrójcu, Zesłanie Ducha Świętego, Zaśnięcie NMP, Powołanie Apostołów oraz Ścięcie św. Jakuba) oraz sceny apokryficzne związane z pobytami św. Jakuba w Hiszpanii jak również, tematy typu Wielkiej Rodziny Maryi i tzw. Chwała św. Jakuba. Osobną grupę obrazów stanowią obrazy wotywno ofiarowane św. Jakubowi. W poniższym tekście przedstawiono wszystkie wymienione typy przedstawień, zarówno w formie rzeźb, płaskorzeźb jak i obrazów.

Najstarszy ze spotkanych w tym roku wizerunków św. Jakuba to płaskorzeźba wykonana w piaskowcu, znajdująca się w romańskiej części wspaniałej katedry we Freiburgu. Pochodzi z ok. 1200 r., a przedstawia Apostoła siedzącego na tronie i koronującego pielgrzyma, który klęczy u stóp świętego [materiały własne] (fot. 1).

Na przebytej Drodze św. Jakub najczęściej przedstawiany jest jako pielgrzym – mężczyzna w starszym wieku z długą, kręconą brodą. Ubrany w barwne stroje składające się z obszernej peleryny, czasami ozdobionej muszlą, z laską w ręku oraz w kapeluszu bardzo często ozdobionym muszlą. Czasami w drugiej ręce trzyma otwartą lub zamkniętą księgę. Zwykle są to posągi ustawiane na ołtarzu lub na podstawkach na ścianach bocznych lub filarach, znacznie rzadziej, na przebytych terenach niemieckich, św. Jakub występuje w malarstwie tablicowym.

Jedną z najwspanialszych rzeźb przedstawiających św. Jakuba jest posąg umieszczony w ołtarzu głównym kościoła św. Jakuba w Rothenburgu ob der Tauber. Ołtarz wyrzeźbił nieznaną artystę w 1466 r. Dostrzeżono wpływy Nicolausa Gerhaerta van Leiden i Hansa Multschera na wykonawcę. Św. Jakub stoi pod krzyżem, obok Matki Bożej. Odziany jest w zieloną suknię i złoty płaszcz podbity czerwonym materiałem. Lewą ręką trzyma laskę pielgrzymią, zaś prawą podtrzymuje płaszcz. Na głowie kapelusz z muszlą. Wyniosła postawa, oraz przede wszystkim wspaniała szpakowata broda i grzywa nadają mu postać biblijnego patriarchy. Tylko oczy pozostają zatroskane i bliskie patrzącemu³.

W sąsiednim kościele w Rothenburgu pw. Świętej Maryi (Kirche St. Maria), należącym poprzednio do franciszkanów znajduje się starszy, z 1430 r. kamienny posąg św. Jakuba, przedstawiający Apostoła jako pielgrzyma w krótszej sukni i płaszczu w ciężkich butach oraz przepasanego pasem do niesienia ciężarów na ramionach. Na głowie ma szeroki kape-

³ V. Mayr, *St. James's Church in Rothenburg ob der Tauber*, DKV-Art guide No. 312/3, Deutscher Kunstverlag GmbH Munchen Berlin.

lusz pielgrzymi z muszlą. W lewej ręce trzyma księgę. Druga uniesiona i zwinięta jakby niosła laskę⁴.

W katedrze St. Marien und Jakobus w Heilsbronn na terenie cysterskiego klasztoru z XII w., w bocznej kaplicy umieszczono posąg św. Jakuba z 1500 r. Rzeźbiarz zadbał by nadać wszystkie cechy pielgrzymia przedstawianej postaci. Św. Jakub kroczy z wysuniętą lewą stopą obutą w solidne buty, podpierając się laską. Szczupły w złotej sukni z płaszczem złotozielonym. U pasa przywiązana tykwa na wodę. Na głowie ma kapelusz z muszlą (fot. 2)⁵.

Krocząca postać św. Jakuba w kościele Imienia Maryi z Trautmannshofen przypomina poprzednią z Heilsbronn. Jednak jest o ok. 200 lat młodsza (1689). Św. Jakub przedstawiony jest w mocnych butach z księgą w jednej ręce i laską w drugiej, z muszlą i tykwą na wodę, w kapeluszu na głowie. Odziany jest w beżową suknię oraz złoty płaszcz z peleryną ozdobioną muszlami (fot. 3)⁶.

Barokowy posąg św. Jakuba idącego zamaszystym krokiem z rozwianymi szatami i peleryną, z księgą i laską w rękach, w towarzystwie aniołka dźwigającego kapelusz z muszlą, zdobi fronton kościoła w pobenedyktynskim klasztorze z XII w. w Ens Dorf (fot. 4). Zaś bardziej statyczna postać patrona znajduje się w ołtarzu w towarzystwie św. Rocha⁷.

Podobne barokowe przedstawienia św. Jakuba – pielgrzymia spotykamy w kościele parafialnym w Weihenzell, w kościele św. Marcina w Rottenburgu i w stacyjnym kościele św. Jakuba w Ihlingen (1680 r.)⁸. Nowoczesną figurę św. Jakuba – pielgrzymia postawiono już w wieku XXI, przed kościołem w Neukirchen (wraz z otwarciem przechodzącej przez tę miejscowość Jakobsweg).

Bardziej statyczną postać nauczającego Apostoła, w stroju pielgrzymia ale zatrzymanego w drodze, zasłuchanego w głos z Nieba lub nauczającego możemy obserwować w XII w. w katedrze we Freiburgu, w kościele św. Jakuba w Feucht, w kościele parafialnym w Leinstetten, w kościele św. Jakuba w Rothenburgu, w kościele parafialnym w Seebronn, na frontonie kaplicy św. Jakuba koło Wolfach oraz w kościele św. Małgo-

⁴ Hanswernfried Muth, *Evang.-Luth. Kirche St. Maria – Ehemalige Franziskanerkirche – Rothenburg ob der Tauber*, Verlag Schnell & Steiner GmbH, Regensburg 1998.

⁵ P. Gessendorfer, D. Nieden, *Münster Heilsbronn, Lutz–Orgel* 2006.

⁶ *Pfarr- und Wallfahrtskirche Mariä Namen – Trautmannshofen*, Verlag Schnell & Steiner GmbH Regensburg 2009.

⁷ *Wir Gehen den Jakobsweg. Auf dem Oberpfälzer Jakobsweg von Kladruby über Tillyschanz Und Schwandorf ins Nurnberg Land*, Kath. Erwachsenenbildung.

⁸ A. Hecke, *Die Jakobuskirche In Ihlingen ein Kleiner Fuhrer durch die Kirche*, Katholische Jakobus – Gemeinde Ihlingen.

rzaty w Waldkirch. Współczesne przedstawienia św. Jakuba można znaleźć w kościele katolickim w Wolfach oraz w kościele św. Jakuba w Ober Weiherbuch k/Norymbergi.

Bardzo nowoczesną w swej formie płaskorzeźbę przedstawiającą św. Jakuba umieszczono na ścianie kościoła pod Jego wezwaniem w Denzlingen k/Freiburga (fot. 6).

Do odrębnej grupy należą współczesne przedstawienia w postaci posągów ustawionych w miejscowościach Hohenburg, Rothenburg (przed katedrą św. Jakuba) i Esslingen, gdyż stanowią one pomniki pielgrzymów nawiązujące do przedstawień św. Jakuba i czerpiące z nich wzory lecz przedstawiają idących pielgrzymów (fot. 7).

Na drodze bawarskiej i badeńsko-wirtemberskiej spotyka się stosunkowo niewiele malarskich wyobrażeń św. Jakuba jako pielgrzyma i nauczającego. Do tych nielicznych należy barokowy obraz w kościele św. Moryca w Rottenburgu, oraz współczesny fresk w kościele św. Błażeja w Zahringen (dzielnica Freiburga).

Św. Jakub bywa przedstawiany na zwornikach sklepień. Spotkałem trzy takie przykłady: w XII w. kościele klasztoru w Kastl (fot. 8), w krużgankach XI w. pobenedyktyńskiego klasztoru w Alpirsbach⁹, oraz w wyjęty ze zwornika kościoła św. Jakuba i w murowany w ścianę garażu w Lossburgu. Kościół ten w 1833 r. zamieniono na miejski dom społeczny¹⁰.

Św. Jakub przedstawiany jest również w scenach grupowych wraz z innymi apostołami. Ze swym bratem św. Janem występuje na przyporze gotyckiego kościoła NMP w Esslingen. W XVIII w. kaplicy św. Jakuba w Fuchsbergu jej patronowi towarzyszą św. Piotr i św. Paweł¹¹ (fot. 9). Znaczenie tego sanktuarium promieniowało na okolicę, stąd w kościele parafialnym w pobliskim Teunz apostoł – pielgrzym i pierwszy męczennik spośród wybranych uczniów zajmuje główne miejsce pod krzyżem Zbawiciela.

Kilkakrotnie św. Jakub występuje w postaci rzeźby ołtarzowej. Poza wspomnianym już kościołem w Ensdorf, posąg Apostoła zdobi renesansowy ołtarz w kościele NMP w Horb, skromniejszy ale wykonany w tym samym okresie ołtarz z Oppenweiler, oraz barokowy ołtarz w kościele św. Moryca w Rottenburgu.

Ołtarzowe, tablicowe przedstawienia św. Jakuba występują w parafialnym kościele ewangelickim, zawierającym fragmenty z czasów wcze-

⁹ H. Schumacher, *Alpirsbach. Monastery and Monastery Muzeum*, Staatliche Schlösser und Gärten Baden-Württemberg Stadt Alpirsbach Kirchengemeinde Alpirsbach.

¹⁰ R. Florl, Hans-Jörg Bahmüller, *Der Jakobsweg von Rottenburg AM Neckar bis Thann im Elsass*, Sächsisches Druck- und Verlagshaus AG Dresden 2011, s. 51.

¹¹ *Jakobskirche bei Fuchsberg*, ulotka w posiadaniu autora.

snochrześcijańskich (VIII w.) w Murrhardt, gdzie w jednej z części polptyku stanowiącego ołtarz główny z 1496 r., apostoł występuje obok św. Benedykta i św. Franciszka¹². W tryptyku z 1499 r., umieszczonym w ołtarzu głównym w kościele w Stetten, św. Jakub towarzyszy św. Marcinowi¹³.

Wspaniałym rzeźbionym ołtarzem uhonorowano św. Jakuba w zamkowym kościele pod Jego wezwaniem w Winnenden. W ołtarzu z 1520 r. przedstawiono Świętego Pielgrzyma jako główną postać na tronie wzorując się na przedstawieniu w katedrze w Santiago de Compostela (fot. 11). Po bokach ołtarza umieszczono płaskorzeźby ze scenami obrazującymi cud z ożywionymi kurami dokonany za wstawiennictwem świętego w obronie niesłusznie oskarżonego pielgrzyma w Santo Domingo de la Calzada¹⁴.

Kolejna grupa wizerunków św. Jakuba obrazuje sceny ewangeliczne i apokryficzne opowieści. Święty Jakub 19 razy występuje w Ewangelii – 5 razy wg św. Mateusza (4, 18–22; 10, 1–4; 17, 1–13; 20, 20–23; 26, 36–46; 27, 55–56), – 8 razy wg św. Marka (1, 16–20; 1, 29–31; 3, 13–19; 5, 35–43; 9, 2–8; 10, 35–45; 13, 1–5; 14, 32–42) – 5 razy wg św. Łukasza (5, 1–11; 6, 12–16; 8, 49–56; 9, 28–36; 9, 51–56) oraz tylko jeden raz wg św. Jana. Przedstawione w opisach sceny to: powołanie apostołów, wybór Dwunastu, uzdrowienie teściowej Piotra, przywrócenie do życia córki Jaira, Przemienienie Pańskie, prośba synów Zebedeusza, wyjaśnienie przepowiedni o zniszczeniu Jerozolimy, spotkanie z niegościnnymi Samarytanami, konanie w Ogrójcu (fot. 12), spotkanie po Zmartwychwstaniu. Poza tym św. Jakub uczestniczył wraz innymi w Ostatniej Wieczerzy, w Wniebowstąpieniu i Zesłaniu Ducha Świętego oraz w scenie Zaśnięcia NMP. Wszystkie te sceny bywają tematami dzieł sztuki sakralnej aczkolwiek pewne z nich są niezmiernie rzadko przedstawiane. Imię św. Jakuba Starszego dwukrotnie wymienione jest na kartach Dziejów Apostolskich, w rozdz. 1, 12–14 przy opisie pierwotnego kościoła, oraz w rozdz. 12, 1–3 o rozpoczęciu prześladowań przez Heroda Agryppę¹⁵.

Wielokrotnie św. Jakub przedstawiany jest wraz z innymi Apostołami, na przykład w umieszczonych na balustradzie chóru serii portretowych ujęć (XVIII w.) w kościele św. Jakuba w Langenburg¹⁶.

¹² R. Eisenhut, H. Kübler, *Evangelische Stadtkirche Murrhardt*, Evang. Kirchengemeinde, Murrhardt 2004.

¹³ *Evang. Kirchengemeinde Stetten*, ulotka w posiadaniu autor; H.-J. Bahmüller, R. Florl, *Der Jakobsweg von Rothenburg ob der Tauber bis Rottenburg am Neckar*, Sächsisches Druck- und Verlagshaus AG Dresden 2011, s. 67.

¹⁴ Hans-J., *ibid* 14, s. 56–57; *Schlosskirche Winnenden*, Verlag Schnell & Steiner GmbH, München und Zürich 1988.

¹⁵ *Pismo Święte, Starego i Nowego Testamentu*, opr. Benedyktynów tyńieckich, Pallottinum, Poznań–Warszawa 1980.

¹⁶ M. Wissner, *Die Evang. Stadtkirche Langenburg*, broszura w posiadaniu autora.

W kilku kościołach poniżej głównej sceny ołtarzowej, w predelli umieszczono rozciągnięte wyobrażenia Ostatniej Wieczerzy (np. w kościele św. Jakuba w Oppenweiler (fot. 15), w kościele parafialnym w Bildechingen (1510)¹⁷ (fot. 16), w kościele w Stetten, przy czym charakterystyczne dla nich, a zaskakujące dla nas jest przedstawienie św. Jakuba w kapeluszu z muszlą.

Inne sceny odwołujące się do Dziejów Apostolskich, w których przedstawiono św. Jakuba to Zesłanie Ducha Świętego (1520) w kościele św. Michała w Schwabich Hall¹⁸ oraz Zaśnięcie NMP w kościele NMP w Bad Mertgenheim.

W kościele św. Jakuba w Schandorf w ołtarzu głównym przedstawiono dwie malarskie sceny – powołanie i ścięcie zamykające klamrą ewangeliczne życie Patrona. Na przebytej przez autora drodze wielokrotnie powtarzana jest scena z Ogrójca – zwykle otwiera ona drogi krzyżowe, których kilkanaście wiedzie pielgrzymów w różnych miejscowościach. Przykłady to scena z leśnej kapliczki koło Kastl i kapliczka umieszczona w ścianie kościoła w Rottenburgu. Ścięcie św. Jakuba jest tematem renesansowego obrazu w kościele św. Jakuba w Rothenburgu. Natomiast przyjęcie pierwszego wśród apostołów męczennika do chwały niebieskiej jest tematem ołtarzowego obrazu w kościele św. Jakuba w Hohenburgu (fot. 14).

Bogata apokryficzna literatura o św. Jakubie¹⁹ dostarczyła, zwłaszcza w epoce renesansu i w baroku wielu tematów do Jego przedstawień. Z 1466 roku pochodzi przedstawienie cyklu apokryficznych opowieści na zewnętrznej stronie szafy ołtarzowej w kościele św. Jakuba w Rothenburgu ob der Tauber. Omawiają one historię przybycia relikwii świętego do Hiszpanii. Renesansowe przedstawienie nauczania św. Jakuba w Jerozolimie, sądu dokonanego przez Heroda Agryppę, ścięcie św. Jakuba i przewiezienie jego relikwii do Hiszpanii przedstawiono na wewnętrznej stronie drzwi ołtarzowych w kościele parafialnym w Feucht (fot. 17 i 18).

Do scen apokryficznych św. Jakuba można zaliczyć przedstawienie w postaci płaskorzeźby, tzw. Wielkiej Rodziny Maryi w kościele św. Michała w Schwabich Hall. W Polsce na wielu obrazach (zwłasz-

¹⁷ D. Manz, *Die Pfarrkirche In Bildechingen*, Herausgegeben vom Kath. Pfarramt Horb-Bildechingen 1995.

¹⁸ *Church St. Michael's Schwäbisch Hall*, Kunstverlag Josef Fink, Lindenberg i. Allgäu, 2nd ed. 2007.

¹⁹ J. G. Kazimierczak, *Święty Jakub w opowieściach apokryficznych*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz (red.), *Wpływ Świętego Roku Jakubowego na rozwój kultu i Drogi św. Jakuba*, Kraków 2011, s. 69–78.

cza w muzeach) można zobaczyć podobną scenę wyobrażającą Maryję wraz z jej przyrodnimi siostrami i kuzynkami oraz ich współmałżonkami i dziećmi. Wg apokryfów do gromadki dzieci zaliczani są św. Jakub i jego brat Jan, czasami nawet mają naburmuszone miny jako „Synowie Gromu” (fot. 19).

Osobnego omówienia wymaga zupełnie wyjątkowa kaplica – sanktuarium św. Jakuba w Fuchsberg k/Teunz. W miejscu obecnego kościoła istniały wcześniejsze, prawdopodobnie drewniane świątynie, w których od wieków czczono św. Jakuba. Ostatnią z nich zburzono w czasach reformacji. Obecną kaplicę w 1749 r. wybudowali graf Carl Clement von Taufkirchen i jego żona Eleonora w intencji opieki św. Jakuba nad ich synem walczącym z Turkami. W ołtarzu głównym przedstawiono świętego Jakuba, na ścianie bocznej obok krzyża umieszczono grupę posągów przedstawiającą świętego Jakuba w otoczeniu św. Piotra i św. Pawła (fot. 19). Chór ozdobiono pięknym barokowym obrazem przedstawiającym objawienie św. Jakuba na polu bitwy pod Clavigo. Na ścianie kościoła pod chórem umieszczono kilkanaście wotywnych obrazów ze świętym Jakubem jako orędownikiem wstawiającym się u Boga za ludźmi (fot. 20–23). Podobne obrazy często można spotkać w całej Europie jednak zwykle dotyczą wstawiennictwa Maryi. Tak udokumentowane wstawiennictwo świętego Jakuba wymaga szczególnej wzmianki.

Na niemieckich drogach św. Jakuba (*Jacobsweg*) spotykamy również innych opiekunów pielgrzymów w tym św. Rocha, którego przedstawienia bardzo często spotykamy w polskich kościołach ale również dwóch świętych w Polsce mało znanych – św. Wendelina i św. Jodoka.

Św. Roch – święto 16 sierpnia. Żył w XIII–XIV w. Urodził się w Montpellier we Francji. Posiadał dar uzdrawiania. Jako pielgrzym udał się do Rzymu gdzie ratował zarażonych dżumą, gdy sam zachorował opiekował się nim anioł, a pies codziennie przynosił mu pożywienie. Zmarł w więzieniu w rodzinnym mieście nierozpoznany i oskarżony o szpiegostwo. Czczony w Wenecji, oraz w Bingen (Niemcy). Patron wielu miast, szpitali, lekarzy, pielgrzymów, handlarzy dziełami sztuki, ogrodników, szczotkarzy, stolarzy, brukarzy w wielu chorobach oraz opiekun podróżnych. Przedstawiany jako pielgrzym, w płaszczu, kapeluszu z torbą i kijem, towarzyszy mu pies z chlebem w pysku²⁰.

Posągi św. Rocha często występują obok posągów św. Jakuba, np. w klasztorным kościele w Ensdorf (fot. 24), w kościele św. Moryca w Rotenburgu oraz w kościele NMP w Rieden.

²⁰ V. Schauber, H. M. Schindler, *Ilustrowany leksykon świętych*, wyd. Jedność, 2002, s. 628.

Św. Jodok (Jodocus, Just, Jost) – święto 13 grudnia. Żył w VII w., był synem bretońskiego księcia, zrezygnował w panowania i prowadził życie pustelnicze w kilku miejscach we Francji. Odbił pielgrzymkę do Rzymu. Główne miejsca jego kultu to St. Jost we Francji i Landshut w Bawarii gdzie przechowywane są jego relikwie. Jest patronem pielgrzymów, piekarzy, żeglarzy, niewidomych. Przedstawiany bywa jako pielgrzym, pustelnik lub kapłan, z kijem, ze zdjętą koroną, z bydłem²¹.

Św. Jodoka uczczono nazywając jego imieniem bramę miejską w Schwabich Hall (fot. 25), umieszczając jego posąg z kijem pielgrzymim i w kapeluszu z muszlą obok posągu św. Pawła w ołtarzu w kościele św. Jakuba w Winnenden oraz w ołtarzowym tryptyku obok św. Ulricha w Stetten.

Św. Wendelin – święto 20 października lub 5 lipca. Żył w VI–VII w. i był synem króla Irlandii i Szkocji. Został pustelnikiem w Wogezach, zarabiał na utrzymanie jako pasterz bydła; patron rolników, pielgrzymów, opiekun bydła. Główny ośrodek kultu to St. Vendel w kraju Saary. Przedstawiany jako mnich, pustelnik, pielgrzym, pasterz, z torbą, kijem, książką²².

Poświęcono mu kaplicę w Kaltenhof w Schwarzwald, gdzie przedstawiono go w postaci młodzieńca z laską w ręce w krótkiej pelerynie z muszlami, w wysokich butach i w kapeluszu z szerokim rondem²³ (fot. 26). Podobnie ujęto postać św. Wendelina w barokowym posągu w kościele św. Mikołaja w Elzach (fot. 27). We wspomnianym kościele św. Jakuba w Winnenden św. Wendelin jest przedstawiony jako starszy mężczyzna z psem u stóp, z laską pasterską w dłoni. W kościele Bildechingen oraz w kościele NMP w Horb podkreślono raczej patronat świętego jako opiekuna bydła i pasterzy dodając mu postacie konia, krowy i owcy u stóp. Wszystkie te przedstawienia św. Wendelina występują raczej w południowej części drogi bliżej Freiburga.

Nawiązanie do ziemskiego pielgrzymowania oraz swoiste *Memento mori* przedstawiono na ścianie cmentarnej kaplicy św. Michała z płasko-rzeźbą przedstawiającą pielgrzyma w pelerynie z muszlą na kapeluszu, z kijem w ręce, na którego drodze staje śmierć w postaci starca z kosą (fot. 28).

²¹ Tamże, s. 342.

²² Tamże, s. 745–46.

²³ R. Florl, H.-J. Bahmüller, *Der Jakobsweg von Rottenburg...*, dz. cyt., s. 40.

The iconography of St. James the Greater on German routes of Tillyschanz – Nuremberg – Rothenburg – Rottenburg – Freiburg

Abstract

The author of the present article has presented the observations made in 2013 during his pilgrimage along 640-kilometer-long passage of the Way of St. James leading through Bavaria and Baden-Württemberg.

Iconographic representations in forms of sculptures, bas-reliefs and also pictures were divided into several groups: St. James as a pilgrim, as a teaching Apostle, evangelic and apocryphal scenes connected with St. James's visit to Spain as well as the subjects of the Holy Kinship and the so-called Portico of Glory. The oldest image of St. James is a bas-relief from around 1200, made in sandstone and located in the Romanesque cathedral in Freiburg.

Along the German Ways of St. James (*Jacobsweg*) the representations of other protectors-pilgrims can be seen: those of St. Roch as well as two saints little known in Poland – St. Wendelin and St. Judoc.

Iconografía de Santiago el Mayor en los caminos alemanes Tillyschanz – Núremberg– Rothenburg – Rottenburg – Freiburg

Resumen

En el presente artículo el autor ha presentado sus observaciones acerca de la iconografía de Santiago el Mayor que recolectó durante la peregrinación del año 2013 recorriendo un tramo de 640 kilómetros del Camino de Santiago que le llevó a través de Baviera y Baden-Wurtemberg.

Las representaciones iconográficas tanto en forma de escultura, bajorrelieve como pintura han sido divididas en unos grupos: Santiago el Mayor como peregrino, como Apóstol que enseña, unas escenas evangélicas y apócrifas relacionadas con su estancia en España, como también los temas de la Sagrada Familia y la llamada Gloria de Santiago. La imagen más antigua de Santiago Apóstol es el bajorrelieve, aproximadamente del año 1200, hecho de arenisca, que se encuentra en la catedral románica de Freiburg.

En el Camino de Santiago en Alemania (*Jacobsweg*) se pueden encontrar representaciones de otros protectores de los peregrinos: San Roque y dos santos poco conocidos en Polonia – San Wendelin y San Judoc.

*Jerzy Grzegorz Kazimierczak, dr
Bractwo Świętego Jakuba w Więclawicach*

